

Особливості формування професійної етики майбутніх лікарів

Акцентовано увагу на проблемі формування професійної етики майбутніх лікарів у процесі фахової підготовки. Визначено мету, завдання, принципи та технології етичної освіти майбутніх медичних працівників. Обґрунтовано необхідність удосконалення процесу викладання фахових дисциплін із метою формування професійної етики серед студентів-медиків.

Ключові слова: професійна етика, моральні якості, виховні можливості, виховний процес, медичні працівники, майбутні лікарі.

Діяльність медичних працівників завжди перебуває під пильною увагою суспільства, оскільки вона стосується інтересів усіх його членів. Результати цієї діяльності безпосередньо позначаються на здоров'ї окремих людей та нації в цілому. Робота медичних працівників пов'язана з безліччю моральних проблем, саме тому суттєвого значення в підготовці сучасних висококваліфікованих фахівців галузі медицини надається формуванню морально-етичної (професійної) культури особистості. Зокрема, Л. В. Богданова розглядає професійну культуру як органічний сплав кваліфікації й моральності, що функціонує на основі трудової моралі [1, 66].

У сучасних умовах лікарі та вчені все частіше звертаються до розробки нових деонтологічних та етичних кодексів (європейський й американський професійний кодекс, етичний кодекс українського, російського, білоруського лікаря тощо).

Етика як система моральних принципів, як загальна характеристика поведінки людей, котра відповідає або не відповідає моральним вимогам, роз'яснює моральне значення конкретних дій та мотивів особистості. Специфіка дотримання моральних принципів полягає в тому, що забезпечення загального блага іншої людини є особистісним мотивом, потребою.

Універсальна етика виступає, з одного боку, як орієнтир для морального розвитку особистості, як складова її духовної культури, а з іншого, – як узагальнення моральних норм, що характеризують відповідність поведінки людини вимогам морального закону. Необхідно підкреслити, що універсальна етика узагальнює норми поведінки, які є обов'язковими для всіх людей, незалежно від їхньої професійної належності або соціальних функцій.

У межах реалізації професійної діяльності виділяється окремий вид етики – професійна, тобто кодекс поведінки, системи моральних норм із практичними правилами, що є найбільш оптимальними з погляду виконання людьми своєї професійної діяльності.

Основою професійної етики є моральні якості – риси особистості, сформовані в результаті інтеріоризації моральної норми чи принципу та

стало реалізовані – незалежно від конкретних умов – в діяльності та поведінці.

Зростання уваги до етичної культури лікаря зумовлено як об'єктивними труднощами, з якими стикаються лікарі під час діяльності, так і з розвитком теоретичної та практичної медицини. Сьогодні розвиток трансплантології, неонатології, ендоскопії, фармакології тощо забезпечує можливість подолання захворювань та травм, які вважалися смертельними ще кілька десятиліть тому.

Професійна етика виникає не відразу в процесі професійної діяльності. Цей феномен формується впродовж соціалізації особистості професіонала. Основним етапом формування професійної етики можна вважати саме студентські роки та період професійної підготовки у ВНЗ.

Слід зазначити, що формування етичного підґрунтя професійної діяльності майбутніх лікарів офіційно формально проголошується в навчальних планах підготовки майбутніх лікарів у вищих навчальних закладах України, але практичній реалізації цих намірів перешкоджає відсутність ефективних технологій розвитку його компонентів. Водночас результати дослідження свідчать, що в діяльності медичних працівників часто виникають проблеми, вирішення яких унеможлиблює відсутність у них відповідної етико-психологічної підготовки.

Дослідження основ, норм, регуляторів та зразків етичної культури лікаря має тривалу історію. Першим відомим писемним зразком етичного кодексу лікаря є Аюрведа, у Давній Греції – це клятва Гіппократа, що є основою для європейської медицини. Цікаво наголосити на тому, що єдине доповнення клятви Гіппократа – це положення «зобов'язуюся вчитися упродовж усього життя», прийняте в II деонтологічному кодексі. Проблема формування професійної етики серед лікарів є досить актуальною, саме тому стародавніх та середньовічних дослідників проблем медичної етики та кодексів лікарів наслідують наші сучасники, серед яких можна назвати А. Я. Іванюшкина, А. А. Грандо, Т. В. Мішаткіну, Ю. І. Кундієва, М. М. Кисельова, Б. Дж. Джуліано та багатьох інших.

Таким чином, одним із найбільш суттєвих протиріч сучасної медицини є протиріччя між зростаючими можливостями та відсутністю верифікованих загальноприйнятих деонтологічних кодексів. Також істотною проблемою для сучасної медицини є протиріччя між високими вимогами до етичних особистісних характеристик лікаря та відсутністю єдиної методично обґрунтованої системи виховання особистості сучасного лікаря.

Розв'язання цих протиріч потребує в першу чергу дослідження природи, структури, сутності професійно-етичної культури лікаря, педагогічних умов, технологій її формування. Дослідники (В. О. Сластьонін, К. К. Платонов, О. М. Новіков) виділяють специфічну ієрархічну структуру професійної культури, розглядають етапи її формування та рівні сформованості.

Погоджуючись і виходячи з результатів дослідів, слід зазначити специфічний характер лікарської праці, що впливає на розуміння професійної та професійно-етичної культури особистості лікаря. На нашу думку, специфічний характер професійно-етичної культури лікаря полягає в її індивідуальному характері й особливій значущості рефлексивної діяльності та діяльності, націленої на саморозвиток особистості. Тобто у формуванні професійно-етичної культури центральне місце посідає особистісна рефлексія та творча діяльність особистості із самореалізації.

У сучасній науці досить багато уваги приділяють розгляду та аналізу проблем психологічного становлення особистості лікаря (Н. В. Яковлева, Б. А. Ясько, А. Г. Васюк), формуванню ідентичності особистості майбутнього лікаря (О. В. Денисова), а також професійно-комунікативної компетенції як засобу досягнення успішності у створенні ситуації «терапевтичного спілкування» (В. П. Дуброва) тощо. Також більшість дослідників відзначають суттєву роль етичної культури, у деяких випадках наголошуючи на центральній та системоутворювальній ролі етичної культури особистості лікаря (О. В. Денисова). Саме рівень сформованості етичної культури лікаря в сучасних умовах є показником успішності професійної діяльності та особистісної самореалізації.

Таким чином, чимало вчених сконцентрували увагу на розгляді особистості лікаря з погляду психології, окремих деонтологій, аксіології тощо. На жаль, у педагогіці не остаточно розглянуто теоретичні та практичні питання створення педагогічних умов, які мають забезпечити досягнення майбутніми лікарями належного рівня сформованості професійної та професійно-етичної культури.

Професійно-етична культура лікаря є структурним компонентом професійної культури особистості лікаря, взаємопов'язаним із когнітивно-інтелектуальним, операційно-технологічним, аксіологічним, комунікативним, психологічно-рефлексивним, особистісно-творчим компонентами.

На відміну від аксіологічного компонента, який спрямовано здебільшого на внутрішнє життя особистості, етичний компонент є двоспрямованим. Він регулює інтелектуально-когнітивну діяльність з оволодіння етичними нормами та цінностями, аналізу, формування, осмислення; психологічну та рефлексивну діяльність із переосмислення існуючих етичних норм, правил, цінностей, саморозвитку; творчу діяльність особистості з утворення особистісно осмисленої етики на основі початкових цінностей, якостей, загальнолюдських, культурних, етичних, релігійних, професійних; комунікативну діяльність; специфічну діяльність етичного судження, розв'язання конфліктів та етичного вчинку.

Отже, етичний компонент професійної культури особистості лікаря є центральним, таким, що визначає всі інші та потребує сформованості кожного окремого компонента. Професійно-етична культура лікаря відо-

ображає єдність процесів створення, оволодіння, використання, аналізу, удосконалення професійно-етичних цінностей. Етичний компонент професійної культури – це система професійно-етичних якостей, які є регулятором соціальних відносин. У ній, як і в загальній та етичній культурі, існують початкові, найбільш загальні, обґрунтовані загальнолюдськими правилами уявлення про культурно, етично, релігійно, соціально верифіковані способи діяльності – норми.

Професійні норми зафіксовано в професійно-етичних кодексах, однак, зважаючи на сучасну наукову та соціокультурну ситуацію, норми медичної діяльності становлять проблему наукових досліджень.

Інакше професійно-етичну культуру особистості лікаря можна визначити як інтегративний особистісний феномен, який відображає готовність фахівця до здійснення професійної діяльності. Через специфічність сучасного становища медицини лікар не лише використовує існуючі деонтологічні кодекси, але й змушений створювати власні. Це посилює роль особистості лікаря в професійно-етичній діяльності, тому доцільно виділити такі структурні компоненти професійно-етичної культури, як аксіологічний, технологічний, особистісно-творчий та рефлексивний.

Серед функцій, які виконує професійно-етична культура, слід виділити такі: аксіологічна, регулятивно-нормативна, комунікативна, особистісно-рефлексивна, емоційно-емпатійна. Основами професійно-етичної культури можна назвати:

- психологічний блок (потреби, мотиви, ціннісні установки, націленість особистості, система когнітивних здібностей, умінь, навичок);
- інформаційно-когнітивний блок (знання про системи цінностей);
- увесь комплекс переконань, вірувань та систем цінностей, значущих для особистості (початково сформованих);
- операційний блок (навички рефлексивної, творчої діяльності);
- особистісно осмислена система цінностей – основа для вирішення етичних конфліктів та база для самовдосконалення особистості.

Тобто умовами успішної реалізації професійно-етичної культури є когнітивні, рефлексивні, комунікативні здібності та вміння особистості, комплекс знань, умінь саморозвитку, потреба в самореалізації.

Таким чином, професійно-етична культура особистості майбутнього лікаря є умовою підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Формування професійно-етичної культури здійснюється впродовж усього періоду навчання у ВНЗ та професійної діяльності лікаря.

Підвищення якості підготовки спеціалістів можна досягти через створення єдиної цілеспрямованої системи етичного виховання, інтеграції можливостей усіх загальних і професійних дисциплін. Особливу значущість має отримати мовна підготовка (формування комунікативної культури), вивчення психології (емоційно-емпатійні та рефлексивні навички),

вивчення філософських наук (забезпечення знаннями про існуючі етичні системи та розвиток когнітивних навичок). Професійні дисципліни мають забезпечити вдосконалення початкового рівня сформованості професійно-етичної культури та впроваджувати її в діяльність (становлення професійної компетентності).

Література

1. Технології роботи організаційних психологів : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів та слухачів ін.-ів післядиплом. освіти. – Київ : ІНКОС, 2005. – 366 с.

2. Тимченко Н. С. До питання про сутність і зміст професійної етики / Н. С. Тимченко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – Київ ; Запоріжжя, 2002. – Вип. 22. – С. 77–81.

3. Чуйко О. М. Професійна етика як морально-психологічний вимір соціалізації майбутніх менеджерів (на матеріалах емпіричного дослідження) / О. М. Чуйко. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/714/94>.

4. Шарова И. В. Профессионально-этическая культура социального педагога / И. В. Шарова // Актуальные проблемы обучения и воспитания : тезисы докладов V научн.-практ. конф. препод-ей. общеобраз., профес-сион. учреждений, аспирантов, студентов. – Брянск, 1998. – С. 75.